

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІДНОСИН ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДОЮ ВИКОРИСТАННЯМ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВЧЕНИХ-ГЕОГРАФІВ

У роботі досліджено сучасний стан сформованості відносин учнів з природою. На прикладі використання наукової спадщини українського вченого-географа Тутковського П.А., запропоновані підходи щодо проведення уроків географії з метою підвищення рівня екологічного виховання учнів.

Ключові слова: *гармонійні відносини з природою, екологічне виховання, наукова спадщина.*

HARMONIZATION OF RELATIONSHIPS STUDENTS WITH NATURE THROUGH USE A SCIENTIFIC WORKS OF UKRAINIAN GEOGRAPHERS

In this work the present state of formation of relations of students with nature is investigated. Using the scientific works of the ukrainian geographer P. Tutkovsky, proposed methods of carrying out an integrated lesson of geography in order to increase the level of environmental education of students.

Key words: *harmonious relations with nature, environmental education, scientific works.*

Нагальною потребою сьогодення є подолання екологічної безграмотності громадян, що спричинила кризову екологічну ситуацію в цілому світі і в нашій країні, зокрема. Гармонізація взаємовідносин людини і природи не може відбуватись ні за рахунок людини, ні за рахунок природи, а об'єднує соціальну і природну гармонію [2]. Одержані результати анкетування в школах Києва та Київської області засвідчили, що у освітньому середовищі має місце недостатнє розуміння процесів гармонізації відносин з природою, недооцінка власного впливу на довкілля і, як результат, – трансляція екологічної відповідальності на інших. Для учнів шкіл Київської області (30% - 6 клас, 32% - 7 клас, 33% - 8 клас) гармонізація з природою –

це відсутність нанесення їй шкоди. Розглядають гармонізацію, як зменшення споживання природних ресурсів у 6-8 класах київських шкіл майже однакова кількість учнів (близько 40%). Проте, ставитись до об'єктів природи як до рівних собі готові значно менше школярів обох шкіл: 20% - 6 клас, 16% - 7 клас, 28% - 8 клас [1].

Для покращення становища необхідно розширювати проблематику екологічної освіти з перших днів перебування дитини в школі. Але точно обрати єдиний вірний напрям виховання дитини неможливо без вивчення досвіду попередніх поколінь, зокрема, спадщини українських дослідників, які працювали у цій сфері. Тому на прикладі використання наукової спадщини Тутковського П.А. в даній статті пропоную власні підходи імплементації наукової спадщини персоналій в шкільну практику з метою гармонізації відносин школярів з природою.

Незаслужено забута постать відомого українця, геолога, географа, педагога П.А. Тутковського, досягнення якого в галузі пізнання природи є дійсно значними: «Объ утилизации фабричных отбросов», «Білий вугіль на Україні. Про використання соняшної енергії», «Катастрофа в Пилі», «Культ лісів колись і тепер». На сьогодні, кількість наукової літератури, що презентує та інтерпретує ідейну спадщину П.А.Тутковського, невелика. Ще в радянські часи сформувалася традиція друкувати матеріали про дослідника, приурочені, зазвичай, до ювілейних дат, у яких досліджувалися роботи вченого в галузі природознавства та його організаційна роль у створенні української академічної науки: праці М. Гуменюка, В. Калінкіної, О. Каптаренко-Черноусової, К. Коваленка, Д. Макаренка, В. Онопрієнка, А. Синявського [7]. Однак формування гармонійних відносин між учнями і природою за допомогою спадщини П. А. Тутковського спеціально не досліджувалось.

Павло Аполлонович Тутковський відомий як першорядний геолог та географ, але ряд праць він присвятив екології, культурології, педагогіці, мовознавству. Визначаючи роль людини в природі, вчений наголошував, що

"...суть боротьби людини, на відміну від рослин і тварин, не в тому, щоб пристосовувати свій організм до умов природи, а щоб утворити сприятливі умови за допомогою науки, за допомогою могутньої техніки" [3]. Він визнає могутність людини, що помітно змінила обличчя Землі, значною мірою перетворила природні особливості цілих країн. Але як педагог П. Тутковський розумів, що жодні регламентаційні заходи не здатні сформувати дбайливе відношення дітей до природи без належного виховання. Вивчаючи американський досвід у цій сфері, він звернув увагу на методи формування в американській школі культу лісу і спробував переформувати їх для українських дітей. "Колись у мексиканських індіців і у ацтеків існував звичай – народження кожної дитини означати посадкою дерева. Очевидно, зкориставшись з основної ідеї міністр хліборобства Мортон уперше завів в Небрасці так званій "Arbor-day", себто "день дерев"[4]. Тобто з 1874 року в американському штаті на федеральному рівні було введена шкільна практика щорічної висадки дерев самими учнями школи та їх батьками. За 15 років потому, абсолютно безлісі колись території Небраски були засаджені 355 мільйонами нових дерев, що існують і досі [4].

Як бачимо, найкоротший шлях до знань лежить через пізнавальну і самостійну активність учнів у навчальному процесі. Тому пропонуємо використовувати праці П. Тутковського для створення гри «Суд від свого імені» в межах вивчення теми «Використання природно-ресурсного потенціалу України та його наслідки» на уроках географії у 8 класі. Для цього необхідно: об'єднати клас у 3 групи (судді, обвинувачувані, обвинувачі), передати стороні обвинувачення текст з проблемою, обвинувачувані – готують аргументи захисту, пропонують свої варіанти розв'язання проблемної ситуації. Текстом обвинувачення може слугувати уривок з твору Тутковського «Объ утилизації фабричных отбросов» [5]: «Безумовно, що, якщо б у кожному окремому випадку досягнути утилізації, тобто перетворювати шкідливі й непотрібні заводам хімічні речовини, які завдають їм лише клопіт, в корисні продукти з ринковою цінністю і особливо

– забезпечений збут, то була б досягнута подвійна мета. Вирішити це питання для безкінечно-різноманітних галузей техніки – справа винахідників». На завершення сторони відповідають на запитання судді, а потім суддя оголошує рішення.

Цікавою технологією, яка дає можливість познайомитись зі спадщиною вченого та опанувати певні екологічні знання є кейс-метод. Використовуючи статтю Тутковського «Один из сезонных вопросов» [6], доцільно провести кейс-урок для учнів 9 класу в межах вивчення теми «Лісове господарство України та світу». Урок за кейс-методикою починається з привітання класу та повідомлення рекомендацій по роботі з кейсом. Далі клас об'єднується у дві команди, обирає капітана і отримує кейс. Наступний крок – безпосередня робота з кейсом за алгоритмом:

1. Уважно вивчити кейс.
2. Обговорити в групі, сформулювати проблему і записати її в зошит.
3. Потім письмово дати відповіді на питання кейса.
4. Якщо важко відповісти, можна використовувати текст підручника, атласи, карти, інші джерела інформації.
5. Від кожної групи виступає один представник.
6. Інші групи уважно слухають і записують варіанти відповідей.

Після виступу всіх груп, учитель разом з класом визначає спільну проблему і робить загальний підсумок уроку. Важливо завершити урок рефлексією: сьогодні я дізнався...; було складно...; тепер я можу...; мене здивувало...; я спробую...

Кейс

У початкових класах діти бруднять, рвуть і взагалі знищують книги досить швидко, так, що книга у них навряд чи виживе понад один навчальний рік; в старших класах до книг ставляться уважно, вони зберігаються краще і нерідко трапляється, що цілком придатна до вживання книга виявляється учню вже непотрібною після переходу в наступний клас. Виникає питання, куди ж діваються такі книги і чи не можна їх утилізувати?

Годі й казати, що книги можуть служити чудовими передавачами хвороб. Непотрібні дітям, але ще придатні книги могли б надходити на комісію до навчального закладу (причому книги дітей, що тяжко хворіли протягом навчального року були б зовсім усунені) для передачі їх іншим учням, які з'являться в новому навчальному році.

Питання до кейсу

1. Про яку проблему йде мова?
2. Оцініть забезпеченість України, як держави, цим ресурсом.
3. Чи раціонально в нашій країні використовують цей ресурс?
4. Яким чином промислове виробництво паперу впливає на довкілля?
5. Як ви розумієте термін «утилізація»?
6. Запропонуйте свій варіант безпечної утилізації використаних підручників.
7. Висновок

Посилення уваги до формування в учнів екологічної компетентності вимагає пошуку різноманітних підходів ознайомлення їх з природою. Одним з таких підходів, потенціал якого ще не використовується на уроках географії, є імплементація наукової спадщини вчених в освітній процес. Основними формами впровадження даного підходу пропонуємо: кейс-метод, рольові ігри, тренінги, проектні технології, екологічні квести.

Література

1. Логінова А.О. Стан сформованості гармонійних відносин з природою в учнів 6-8 класів закладів загальної середньої освіти. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції "Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи" (12 березня 2019 р.) КНЗ КОР "КОШОПК", м. Біла Церква, с.84-88.
2. Пустовіт Н.А. Гармонізація відносин школярів із природою через взаємодію з установами природно-заповідного фонду: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за

- 2018 рік / [За ред. І.Д. Беха, О.М. Докукіної, Р.В. Малиношевського]. – Івано-Франківськ: НАІР, 2018. – 448 с.
3. Тутковський П. Загальне землезнавство. Підручник для вищих шкіл і для самоосвіти. –Київ: Державне видавництво України, 1927. – 496 с.
 4. Тутковський П. Культ лісів колись і тепер // Тутковський П. Нариси з природи України. – К.: Всеукр. кооп. видавнич. союз, 1920. – Вип. I. – С. 128-142
 5. Тутковский П. Обь утилизації фабричных отбросов // Наука и жизнь. – 1893. – № 31. – С. 486-487.
 6. Тутковский П.А. Один из сезонных вопросов. [Об учебниках в нашей школе]. – Киев. слово, 1893, 18 сентября, № 2040.
 7. ХімічП.П. Проблема відношення людини і природи в творчій спадщині П.А. Тутковського / П. П. Хіміч // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. - 2007. - Вип. 35. - С. 42-45.